

POBUNA SELJAKA U DONJOJ BAKVI (1479)

Josip Adamček

»Potaknuti đavolom« — kako je kasnije tvrdio crkveni sud — pobunili su se potkraj ožujka 1479. seljaci u Donjoj Bukovici kod Virovitice i s oružjem napali tamošnji pavlinski samostan sv. Benedikta. Pobunjenici su porazbijali brave i zasune na samostanskim vratima i provalili među fratre. Pred očima priora i redovnika divlje su izranili i ispretukli samostanske službenike i sluge (homines et familiares). Kad su neki redovnici pokušali zaštititi svoje ljude, seljaci su ih izvukli iz samostanskih zgrada i nastavili tući u crkvenom dvorištu.

Neki su seljaci poslije toga napali i redovnike. Strgli su im kukuljice (cappas) s glave i počeli ih golim mačevima natjerivati po samostanu. Zastupnik pavlina kasnije je nesumnjivo pretjerivao tvrdeći da bi buntovnici sigurno pobili sve redovnike da se nisu uspjeli povući u crkvu. Napokon su pobunjeni seljaci zaprijetili da će zapaliti samostan.¹

Tako su bakvanski pavlini proživjeli veoma uzbudljive trenutke, iako se u toj buni ni jednom redovniku nije ništa desilo. Bakvanski su seljaci, međutim, zbog napada na samostan bili optuženi za najgori zločin toga doba — zločin svetogrđa (sacrilegium).²

Na čelu napadača bio je seoski sudac iz Donje Bakve Matija Banović. Prema podacima koji se nalaze u više isprava u napadu su uz njega sudjelovali još i ovi kmetovi: Valentin Vukičević, Petar Grekšić, Nikola Sever, Petar

---

¹ Arhiv Hrvatske, Acta monasterii Paulinorum de Bakva (dalje: AMP de Bakva), br. 32. Prikaz bakvanske bune izrađen je na temelju spisa iz pavlinskog arhiva, iako je taj događaj parcijalno već poznat preko objavljene građe. *El. Malyusz* je u seriji »A szlavoniai és horvatországi középkori pálos kolostorok oklevelei az orsz. levéltarban« objavio i duže regeste spisa iz arhiva pavlinskog samostana u Bakvi (Bakvai kolostor, Levéltári közlemények, Budapest 1925, str. 101—120). Ti su regesti međutim nedovoljni za iscrpniji prikaz pobune 1479. Ne zadovoljava također ni građa koju je u »Građi za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj I—III« sakupio kanonik *K. Dočkal* (Arhiv JAZU, XVI—29 a—c). Dočkalova se interpretacija povijesti pavlinskog reda u biti ne razlikuje od interpretacija starih pavlinskih historičara *Kristolovca* i *Bengera*. Njegov prikaz »Samostana sv. Benedikta u Bakvi« ima međutim i drugih nedostataka. Izrađen je bez uvida u originalne dokumente i sadrži brojne netačnosti upravo o pobuni 1479.

² *K. Dočkal*, Samostan sv. Benedikta u Bakvi, rukopis u Arhivu JAZU, XVI—29 b, prikazuje čitavu pobunu 1479. pod naslovom »Strašno svetogrđe u Bakvi i sudbeno uredovanje« (str. 38).

Plavanić, Matija Zedčić, Ivan Tot, Antun Stojković, Andrija Dercz, Martin i Grgur Starec, Janko Tokačić, Juraj, Grgur i Martin Selniković, Tomo Vamoš, Tomo Brolec, Tomo Kralj, Berlek Kozilić, Matija Klobučar, Tomo Jelčijević, Barnaba Krojač, Tomo i Đurko Mesarić, Ivan Kramarić, Beno Čević, i Pavao Sokačić. Svi su oni bili iz Bakve. Njima su se pridružili kmetovi iz Lipove (Lypova) Dimitrije Lahović, Valentin Habeković, Dimitrije Lokorant i Tomo Habeković, a spominje se i neki Marko iz Talovca.³

Iz sačuvanih se spisa ne može razabrati što je potaklo seljake iz Bakve i Lipove na pobunu protiv samostana. Spisi doduše govore da su između pavlinskih fratara i seljaka duže trajale svađe i sukobi. Spominje se parnica zbog nekih šuma koje su uživali seljaci, a pavlini svojatali za samostan. Prema tvrdnjama pavlina, kmetovi su u više navrata nanosili samostanu različite štete i pljačkali njegov imetak.⁴ No svi ti podaci ne mogu dovoljno objasniti uzroke same pobune, a pogotovo ne okolnosti kasnijeg suđenja napadačima na samostan. Ipak se neko objašnjenje sukoba između samostana i seljaka može pronaći u širem kontekstu, u odnosu crkve i feudalne gospode u kraju oko Virovitice. Ali, da bi se to učinilo, valja se za neko vrijeme udaljiti od same pobune — glavne teme ovog prikaza.

* * *

Pavlinski samostan u Donjoj Bakvi (danas Špišić-Bukovica) osnovao je 1301. plemić Salamon.⁵ Samostan je nastao na posjedu koji se već tada izdvojio iz virovitičkog vlastelinstva. Na području tog posljeda — u distriktu »Bukoučivar« — nalazilo se i selo Krasničanoga koje su pavlini dobili već pri osnivanju samostana.⁶

U drugoj polovici XIV i početkom XV stoljeća Bakvu su posjedovali plemići iz Orahovice (de Roholcha), koji su pavlinima darovali vinograd i neke kmetove.⁷ Od sredine XV stoljeća posjede u Bakvi, zajedno s kaštelom, držao je Nikola Iločki. Njemu su istodobno pripadali posjedi oko kaštela Brezovice (Berzewcze).⁸

Bakvanski su pavlini proširili u toku XV stoljeća svoje posjede nadarbinama mnogih plemića. Osim plemića iz Orahovice, njima su pojedine kmetove, zemlje i vinograde darovali plemići Stjepan de Gordova, Ladislav Herman de Greben, župnik iz Gornje Bakve i drugi.⁹ No uza sve to, vrhovni su patronat nad samostanom i dalje imala virovitička vlastela. Položaj samostana umnogome je zavisio od odnosa pavlina prema gospodarima Virovitice.

---

³ AMP de Bakva, br. 22, 23, 25.

⁴ Isto, br. 32.

⁵ J. Buturac, Poviesni priegled redovništva u Hrvatskoj, Croatia Sacra XI—XII, Zagreb 1943, 139.

⁶ T. Smičiklas, Codex diplomaticus IX, 466—467; K. Dočkal, navedeni rukopis, str. 13.

⁷ »Vineam Lipouech vocatam inter metas possessionis nostre Bakowa« (Smičiklas, CD XV, 123—124); »in territorio nostro Bakova« (AMP de Bakva, br. 7).

⁸ Arhiv Hrvatske, Neoregastrata acta (dalje: NRA), sv. 590, br. 4, 11.

⁹ AMP de Bakva, br. 8, 10, 12, 15, 19, 35, 43.

Virovitica je u XIII i XIV st. bila kraljevski posjed, zapravo osobni posjed ugarskih kraljica.¹⁰ Još na početku XV stoljeća virovitičko je vlastelinstvo po tom naslovu uživala kraljica Barbara. Tada se u Virovitici nalazila kraljevska palača i više zgrada koje su pripadale kralju.¹¹

Kraljevska se županija u Virovitici raspala u toku XIII stoljeća. I u njoj su, jednako kao i u drugim županijama, stvoreni krupni privatni posjedi koji su težili izdvajanju ispod županijske vlasti. Taj je proces u staroj virovitičkoj županiji tekao nešto sporije upravo zato što su u njoj bili veliki kraljevski feudi. Dužnost kraljeva župana bila je ovdje sjedinjena s upravom kraljičinih posjeda. Županijska vlast smatrala se privilegijem posjednika virovitičkog vlastelinstva, pa je kao takva, zajedno s vlastelinstvom, u XV st. i prešla u ruke privatnih magnata.¹²

Virovitičko je vlastelinstvo prešlo u privatne ruke god. 1429, kad ga je kralj Sigismund založio šomođskom županu Emeriku Marczalyju za 10.000 forinti.¹³ Osam godina kasnije, 1437, Marczaly su postali potpuno vlasnici Virovitice, njenih posjeda i prava.¹⁴

Prema Bösendorferu, virovitičko je vlastelinstvo 1444—1467. posjedovao Nikola Iločki.¹⁵ Isprave, međutim, pokazuju da su Marczaly te posjede uživali još i u početku vladavine Matijaša Korvina, a svakako još i 1453.¹⁶ Sam je Matijaš u darovnici od 29. V 1474. naveo da je Virovitica prešla iz ruku Ivana Marczalyja, zbog izdaje njegovih službenika, u posjed kraljeva neprijatelja Edderbacha (Petholda Elderbotha). Nekoliko godina kasnije vlastelinstvo je predano Nikoli Čuporu Moslavačkom.¹⁷

Matijaš je 10. IV 1474, poslije smrti Nikole Čupora, virovitičko vlastelinstvo prodao požunskom županu Nikoli Banffyju Donjolendavskom za 24.000 forinti. Banffyji su posjedovali Viroviticu sve do god. 1490.¹⁸

¹⁰ Posjednik Virovitice bio je 1234. herceg Koloman, koji je dao povlastice virovitičkoj varoši (*Smičiklas*, CD III, 422—423). Poslije njega, virovitičke posjede i županiju redovito su držale kraljice. Kraljica Marija je god. 1248. potvrdila varoški privilegij i dala odrediti gradske međe (*Smičiklas*, CD IV, 374—376). Godine 1257. vodio je »sudac kurije gospođe kraljice« Mauricije parnicu protiv Mojka — »jobagioni prediali domine regine de Vereuche« (*Smičiklas*, CD V, 80—82). »Starija kraljica« Elizabeta sporila se 80-ih godina XIII stoljeća kao vlasnik virovitičkih posjeda zbog desetine sa zagrebačkim biskupom (*Smičiklas*, CD VI, 447—448, 482—483, 694—695). U ime ugarskih kraljica vodile su se i u XIV stoljeću parnice zbog međa virovitičkih posjeda. Po nalogu kraljice izvršena je, npr., god. 1353. nova reambulacija varoških posjeda (*Smičiklas*, CD XII, br. 167; NRA, sv. 590, br. 26, 27; sv. 1511, br. 3).

¹¹ AMP de Bakva, br. 6; NRA, sv. 590, br. 1.

¹² Nikola Banffy je god. 1474. i 1488. dobio darovnicu za vlastelinstvo »cum honore comitatus de Werewcze« (NRA, sv. 590, br. 4, 11).

¹³ NRA, sv. 590, br. 24.

¹⁴ Isto, sv. 590, br. 21, br. 25.

¹⁵ J. Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti*, Osijek 1910, 98—99.

¹⁶ AMP de Bakva, br. 13; Arhiv Hrvatske, Katalog br. 72 a, reg. br. 27; Kat. br. 65 a, reg. br. 13.

¹⁷ NRA, sv. 590, br. 4, 38; sv. 1558, br. 43.

¹⁸ Kralj Vladislav je sredinom 1491. darovao virovitičke posjede Silvestru Švampeku koji je pristao uz Maksimilijana i zatim ih ponovo vratio Nikoli Banffyju (NRA, sv. 590, br 5, 37).

Osim što su obavljali »čast« župana, virovitički su vlastelini na području stare županije, vjerojatno u čitavu arhiđakonatu Guesche, imali pravo pobiranja crkvene desetine. Pravo na desetinu stjecali su zajedno s vlastelinstvom, i zapravo se na tom i temeljio njihov izuzetan položaj među feudalcima oko Virovitice.

Crkvena je desetina i ovdje trebala pripadati zagrebačkim biskupima, ali se već u XIII stoljeću pobirala za kraljičinu kuriju u Virovitici. Zbog te je daće zagrebački biskup Timotej pokrenuo god. 1280. parnicu pred papinim legatom, koji je izopacio iz crkve i udario interdiktom suce Virovitice, Lipovca i »totam terram domine regine senioris ad comitatum de Vereuche pertinentem«. Iako su seljaci i građani zbog desetine bili izopćeni iz crkve, oni su tu daću tada ipak davali — ne biskupu, već kraljici. Čitava parnica pokazuje da biskup iz tog kraja već duže nije dobivao desetinu.¹⁹ Sama je kraljica 1283. pisala da je tu daću primala, vjerujući da njoj po običaju i pripada.²⁰

Čini se da su se zagrebački biskupi kasnije odrekli virovitičke desetine. Ona se u XIV st. redovito pobirala za kraljičinu kuriju u Virovitici (ad curiam reginalem de Werewche). Kao vlasnik Virovitice, kraljica Barbara oslobodila je 1413. od desetine posjede bakvanskih pavlina.²¹

Zajedno s vlastelinstvom prešla je 1429. i crkvena desetina u privatne ruke. Emeriku de Marczalyju je 1439. pobiranje desetine izričito potvrđeno.²² Tako se virovitički feudanci pojavljuju kao vlasnici desetine i na posjedima koji nisu ulazili u sastav njihova vlastelinstva. Ivan Marczaly je, npr., 1449. oslobodio od davanja desetine pavlinske posjede u Bakvi. Isto su kasnije učinili vlastelini Nikola Čupor Moslavački i braća Banffy.²³ Posebnom istragom dokaz je 1487. Nikola Banffy da desetina s posjeda Bakšinec i Vyfalu pripada njegovu vlastelinstvu, a ne zagrebačkom biskupu.²⁴

Privatni magnati nisu pri pobiranju desetine imali velik autoritet. U toku XV stoljeća dolazilo je oko Virovitice zbog te daće do čestih sporova i sukoba. Sukobi su se posebno zaoštrili kad je na tom području Nikola Iločki stekao kaštele Bakvu i Berzewcze. Kmetovi »bosanskog kralja« — jednog od najkrupnijih magnata u Slavoniji, morali su tada davati crkvenu desetinu manje značajnom velikašu, virovitičkom vlastelinu Nikoli Banffyju. Službenici Nikole Iločkog sigurno nisu imali ništa protiv toga što su kmetovi s posjeda obaju kaštela pružali otpor davanju te daće; vjerojatno su ih u tome čak i podupirali. To se može pretpostaviti na temelju procesa iz 1477.

Banffyjevi su službenici 1477. podigli tužbu protiv svih »stanovnika i kmetova« Lovre Iločkog iz Bakve i Brezovice zbog uskraćivanja desetine. Oni su se tužili da svi obrtnici, inkvilini, sluge i službenici s tih posjeda tvrde da

¹⁹ *Smičiklas*, CD VI, 359—367.

²⁰ »... decimas [...] nostris temporibus percepimus credentes ipsas decimas ad nos pertinere« (*Smičiklas*, CD VI, 447—448).

²¹ AMP de Bakva, br. 6.

²² NRA, sv. 590, br. 1.

²³ AMP de Bakva, br. 13, 18, 34.

²⁴ NRA, sv. 1558, br. 37.

ih je vlastelin oslobodio desetine, dok ostali kmetovi pred dolazak decimatora najveći dio svoga vina skrivaju u šumu, šikare i na druga mjesta.

Premda je kraljevski sud 1477. presudio da svi kmetovi moraju davati desetinu virovitičkom vlastelinu, seljaci su, uz podršku Iločkih, toj daći i dalje pružali otpor. Godine 1496. protiv njih je obnovljena parnica iz 1477.²⁵

Otpor bakvanskih seljaka davanju desetine prije bune protiv pavlina pokazuje da je seljačko gibanje na tim posjedima imalo široku podlogu.

Mnoge isprave iz XV st. pokazuju nadalje da je pavlinski samostan u Bakvi bio tijesno povezan s virotičkom vlastelom. Virovitički su feudanci obasipali pavline povlasticama kao patroni njihova samostana, iako se taj samostan nalazio na posjedu Iločkih. Ovima se pak nije mogla dopadati povezanost bakvanskih pavlina s vlastelinom Virovitice.

Jedni uz druge živjeli su u Bakvi samostanski kmetovi i kmetovi Iločkih. Sukobi između Iločkih i samostana, te Iločkih i virovitičkih vlastelina odražavali su se uvelike i na seljake. Napadači na pavlinski samostan 1479. bili su samo kmetovi Iločkih.

Pavlina su u svojoj prvoj tužbi optužili kao podstrekače tog napada kaštelane Iločkih.²⁶ To što su crkvene vlasti optužnicu ipak ograničile samo na seljake, govori da je bilo dobrih razloga zbog kojih se nije željelo da se u proces upletu i ovi krivci.

* * *

Pavlina su odmah poslije napada na samostan podnijeli tužbu crkvenom sudu u Čazmi protiv bakvanskih seljaka i kaštelana Lovre Iločkog. Nadležnost tog suda nije se uopće osporavala, jer se napad na samostan smatrao vjerskim prekršajem — »svetogodem« najgore vrste. Vođenje parnice preuzeo je, kao zastupnik zagrebačkog biskupa Osvalda Tuza, lektor i kanonik čazmanskog kaptola Ivan.

Lektor Ivan nije oklijevao da protiv seljaka odmah pokrene čitav crkveni aparat. Već na početku travnja 1479. naredio je župnicima u Gornjoj Bakvi, Talovcu, Virovitici, Lipovoj, Gotalovcu, Hotki (Hathko) i Svisvetima da za 19. travnja pozovu pred njegov sud optužene seljake. Svih sedam župnika iz najbrojanih mjesta obišlo je seljake s lektorovim pozivom. Poslije obilaska javili su 6. travnja u Čazmu imena tridesetorice kmetova iz Bakve i Lipove koji su pozvani na sud.²⁷

Iako su seljaci pozvani veoma pompozno, preko sedam župnika, ni jedan se od njih 19. travnja nije pojavio pred lektorom u Čazmi. Na ročištu je bio samo zastupnik pavlina Benedikt iz Ivanića, koji je zatražio da se seljaci odmah osude »in contumaciam«.

Lektor Ivan je, međutim, odlučio da se pridržava pravnih normi, po kojima se presuda u odsutnosti donosi tek poslije trostruke ogluhe na poziv suda. On je stoga 20. travnja 1479. preko župnika iz Virovitice, Zdenaca, Svisveta, Gornje Bakve, Lipove, Sv. Mihajla i Sv. Križa uputio »svetogrdnicima«

²⁵ Isto, sv. 590, br. 15.

²⁶ AMP de Bakva, br. 32.

²⁷ Isto, br. 23.

u Donjoj Bakvi drugi sudski poziv i opomenu. Lektor je zaprijetio seljacima da će biti izopćeni iz crkve i prokleti ako u roku od 9 dana po primitku opomene ne nadoknade štete počinjene samostanu ili ne dođu pred njegov sud. U ovom se pozivu spisak optuženika smanjio na 22 seljaka.²⁸

Župnik Tomo iz Gornje Bakve javio je 29. travnja lektoru Ivanu da je njegovu opomenu u nedjelju, 25. travnja, objavio pred pukom u crkvi. Povrh toga pozvao je poimenično seljake Matiju Banovića, Petra Grekšića, Nikolu Severa, Petra Plavanića, Matiju Zedčića, Tomu Vamoša, Ivana Tota, Antuna Stojkovića, Andriju Dercza, Valentina Vukičevića, Martina i Grgura Stareca i Stjepana i Janka Tokačića da se pokore crkvenom sudu.

Župnik Osvald iz Virovitice izvijestio je lektora isti dan. I on je o sadržaju njegove opomene (*litteras monitorias*) obavijestio seljake Matiju Banovića, Petra Grekšića, Nikolu Severa, Petra Plavanića, Matiju Zedčića, Ivana Tota, Antuna Stojkovića, Martina i Grgura Stareca, Stjepana i Janka Tokačića, Antuna Stojkovića i nekog Dionizija.²⁹

Može se pretpostaviti da su na sličan način opominjali seljake i drugi župnici, iako se nisu sačuvali njihovi izvještaji. To zapravo znači da je svaki seljak jedan te isti sudski poziv dobivao sedam puta.

Prema izvještajima virovitičkog i gornjobakvanskog župnika, drugo ročište protiv napadača na samostan bilo je određeno za 3. svibnja. Napadači se, međutim, ni ovaj put nisu odazvali pozivu i pokrili nalozima.

Lektor Ivan je 6. svibnja 1479. optuženim seljacima poslao treći sudski poziv. I njega je uputio preko sedam župnika — župnika iz Zdenaca, Gornje Bakve, Talovca, Lipove, Virovitice, Sv. Mihajla i Sv. Križa. Lektor je ovaj put za napad na samostan poimenično optuživao samo 13 seljaka.³⁰ No i oni su se oglušili pozivu, iako im se po treći put prijetilo najstrožim crkvenim kaznama.

Seljaci su u čitavoj proceduri oko sazivanja suda pokazali žilavu upornost. Crkvene su vlasti njihov sukob sa samostanom, kako je već rečeno, pretvorile u sukob s crkvom i vjerom. Time je tužba protiv njih dobila golemu težinu. Već je dostavljanje optužnice seljacima bilo naglašeno na poseban način. Svakog je »svetogrdnika« na sud triput pozivalo sedam župnika. Svaki je, dakle, 21 put čuo da će, ako se ne pokori i ne odazove pozivu biti izopćen i proklet.

Posebno treba istaći da se sukob samostana i bakvanskih seljaka dogodio u doba zagrebačkog biskupa Osvalda Tuza (1466—1499). Upravo se u to doba na sve strane prijetilo i udaralo prokletstvom. Crkva je tada još uvijek imala takvu snagu da su i mnogi feudalci poslije ekskomunikacije i interdikta tražili putove da se s njoj što prije nagode i izmire. U svjetlu toga, odluka bakvanskih seljaka da se ne odazovu na crkveni sud predstavljala je izuzetnu hrabrost. Seljacima su sigurno bile poznate posljedice njihove nepokornosti.

---

²⁸ Isto, br. 22.

²⁹ Isto, br. 23.

³⁰ Isto, br. 24. *E. Malyusz*, *Leveltari közlemenyek 1925*, 111, a prema njemu i *K. Dočkal*, datirali su treći sudski poziv lektora Ivana krivo, s datumom 6. lipnja 1479. U ispravi je datacija: »feria quinta proxima post festum Inventionis Sanctae Crucis«.

U davanju otpora crkvenim vlastima bakvanske su seljake, kako je već spomenuto, podupirali službenici Lovre Iločkog. Kaštelani iz Bakve bili su zapravo prisutni u toku čitava procesa protiv seljaka, istina samo indirektno, kao neimenovani »zaštitnici« (fautores) buntovnika, »neprijatelji Svete Matere Crkve« i sl.

Posebno je držanje prema sporu seljaka i pavlina imao donjobakvanski župnik Andrija (župa: Bakva — Sveti Petar). Iločki su bili njegovi patroni i on se vjerojatno stoga nije angažirao u sukobu. Kasnije je čak otvoreno stao na stranu izopćenih kmetova.

Lektoru Čazmanskog kaptola nije na kraju preostalo ništa drugo već da nepokorne bakvanske seljake osudi »in contumaciam«. Presuda je bila izrečena 25. svibnja 1479. u Čazmi. Lektor je u ispravi ponovo nabrojao sve prekršaje »svetogrdnika« — napad na samostan, zauzimanje samostanskih šuma i nepokornost crkvenom sudu. Sama presuda bila je međutim uvjetna. Lektor je presudio da se optuženi seljaci izopće i prokunu tek nakon devet dana, ako u tom roku ne nadoknade samostanu počinjene štete. Ako to ne učine, bit će, povrh svega, proglašeni još i »sinovima đavla«.

»Sinovi đavla« trebali su prema presudi postati seljaci Matija Banović, Petar Grekšić, Nikola Sever, Petar Plavanić, Matija Zedčić, Ivan Tot, Antun Stojković, Andrija Dercz, Valentin Vukičević, Martin i Grgur Starec, Janko Tokačić i Marko iz Talovca. Lektor Ivan je zajedno s presudom razaslao njihova imena na adrese 26 župa i samostana. Presudu o izopćenju trebali su obaviti samostani u Virovitici i Gorbonoku, te župnici u Virovitici, Zdencima, Gornjoj Bakvi, Križevcima, Prodaviću, Đurđevcu, Lipovoj, Talovcu, Stupčanići, Kletima, Sv. Mihajlu, Sv. Križu, Gordovi (Grđevcu), Rači, Međuriću, Sredičkom, Rovišću, Črešnjevju i Buševcu.³¹ Toliki broj crkvenih ustanova pokazuje da je crkva protiv trinaestorice kmetova povelala veoma široku akciju.

»Svetogrdnici iz Bakve« nisu se ni ovaj put pokorili »nalozima Svete Matere Crkve«, tj. nisu pristali da nadoknade pavlinima počinjene štete. I tako je 2. lipnja 1479. lektorova presuda postala izvršna. Bakvanski su seljaci od tog datuma bili izopćeni iz redova vjernika i prokleti kao sinovi đavla. Župnici Tomo iz Lipove, Ilija iz Svisveta i Juraj iz Talovca javili su 20. lipnja da su u svojim župama počeli objavljivati interdikt i ekskomunikaciju tih kmetova.³²

Ekskomunikacija se provodila uz opsežan ceremonijal koji je sam po sebi trebao zaplašiti i izopćene i vjernike. Sav je taj ceremonijal opisan u mnoštvu dokumenata iz XV st., a propisan je i u presudi lektora Ivana.

Po lektorovu nalogu svih 26 crkvenih ustanova trebalo je objavljivati izopćenje svake nedjelje i u blagdane na svečanom obredu. Objavljivanje se trebalo ponavljati sve dok se optuženi seljaci ne pokore crkvi i pavlinima.

Akt ekskomunikacije započinjao je uz posebno udaranje zvona (pulsatis campanis). Svećenik je u isti čas pred vjernicima palio i gasio svijeće, bacao te svijeće na zemlju i gasio ih nogama. Zatim je — »da bi otjerao zle duhove«

³¹ AMP de Bakva, br. 25.

³² Isto, br. 27.

koji opsjedaju prokletnike — škropio posvećenom vodom sve četiri strane svijeta. Poslije toga je uz pjevanje propisanih psalama odlazio na crkvenu portu i bacao tri kamena prema mjestu stanovanja izopćenih — »u znak vječnog prokletstva« (in signum maledictionis aeternae).

Uz čitav taj ceremonijal župnici su poimenično proglašavali bakvanske buntovnike »sinovima đavla« i objavljivali da je s njima zabranjeno »govoriti, stanovati, jesti i piti, sjediti, hodati, stajati i dolaziti u bilo kakav dodir«. Povrh toga, u prebivalištima izopćenih seljaka morali su se obustaviti svi vjerski obredi osim krštenja novorođenčadi.³³

Crkva je buntovnim seljacima pokušala nametnuti društvenu izolaciju. Može se pretpostaviti koliko je u XV st. bio strašan položaj kmeta izopćena iz crkve. Unatoč svemu tome, bakvanski se seljaci još nekoliko mjeseci nisu pokorili.

Proklete »sinove đavla« i dalje su štitili kaštelani Lovre Iličkog i župnik iz Donje Bakve. Bakvanski su kaštelani u ljeto i jesen 1479. utjecali na više mjesnih župnika da obustave objavljivanje ekskomunikacije. Time se položaj buntovnika nešto olakšao.

Ali nad prevođenjem ekskomunikacije bdjeli su pavlini. Njihov se predstavnik na početku listopada 1479. potužio da župnici u Virovitici, Gornjoj Bakvi, Lipovoj, Zdencima, Svisvetima, Sv. Mihajlu, Sv. Križu, Talovcu, Črešnjevu, Gradecu i Prodaviću iz »naklonosti prema kaštelanima i seljacima« (in favorem castellanorum de Bakva ac rusticorum) odbijaju dalje objavljivanje ekskomunikacije. Na to je lektor 9. listopada oštro opomenuo sve župnike da moraju objavljivati izopćenje svake nedjelje i »rečene seljake iz Bukove označavati kao tvrdokorne sinove đavla«. Ujedno je prvi put naredio da se zajedno sa seljacima proklinju i »kaštelani iz spomenute Bakve, njihovi branitelji i zaštitnici«.³⁴

Svojom okružnicom od 22. prosinca 1479. lektor je ekskomunikaciju proširio na župnika i kapelana iz Donje Bakve koji su, kako je već istaknuto, također bili »zaštitnici i nepromišljeni branitelji« izopćenih seljaka. Tim je svećenicima lektor zabranio obavljati vjerske obrede i prisustvovati obredima u drugim crkvama.³⁵

Tek je sada, kad su u spor umiješani i njihovi zaštitnici, počela slabiti tvrdokornost bakvanskih izopćenika. Čini se da su zahtjevima crkve prvi počeli popuštati ti »zaštitnici« seljaka. Uz posredovanje »nekih crkvenih lica i plemića« započeli su na početku 1480. pregovori između pavlina i izopćenih kmetova.

O preliminarnim rezultatima tih pregovora javili su 5. siječnja lektoru Ivanu župnici iz Virovitice, Topolovca i Lipove. Oni su predlagali da se odmah povuče presuda o izopćenju.³⁶ Lektor je, međutim, i dalje bio oprezan, pa je

---

³³ Isto, br. 25, 27; posebno je ceremonijal izopćenja opisao *Krčelić* u *Historiji zagrebačke katedralne crkve*.

³⁴ AMP de Bakva, br. 26.

³⁵ Isto, br. 28.

³⁶ Isto, br. 29.

zatražio da seljaci kao uvjet za povlačenje ekskomunikacije polože zakletvu da će biti vjerni i pokorni pavlinima.³⁷

Do konačnog izmirenja pavlina i bakvanskih seljaka došlo je 8. siječnja 1480. Pavlini su pristali da se odreknu zahtjeva za naknadu štete koju su inače procijenili na 35 forinti. Seljaci su se zauzvrat također odrekli svih potraživanja prema samostanu koja su nastala akcijama pavlina. Pavlini su zadržali pravo da nastave spor zbog šume koju je uživao seoski sudac Matija Banović. Sporazum pokazuje da je crkva u međuvremenu odstupila od zahtjeva da seljaci moraju bezuvjetno nadoknaditi počinjene štete. Kmetovi su čak mogli biti zadovoljni, jer je sukob riješen kompromisom.

Pavlini su ipak uspjeli u sporazum staviti i klauzulu koja je nesumnjivo bila neugodna i nepovoljna za seljake. U sporazum je unesena stavka da će presuda o ekskomunikaciji od 25. svibnja 1479. automatski stupiti na snagu ako seljaci bilo što pogriješe protiv samostana. U svojoj okružnici od 8. siječnja 1480. tu je klauzulu potvrdio lektor Ivan. On je naredio župnicima u Virovitići, Gornjoj Bakvi, Lipovoj, Svisvetima, Talovcu, Sv. Mihajlu, Sv. Križu i Donjoj Bakvi da, ako to zatraže pavlini, ponovo počnu »pred vjernima u Kristu svake nedjelje i svakog blagdana, kako to propisuje zakon, objavljivati presudu ekskomunikacije i interdikta...«³⁸

Sporazum pavlina i bakvanskih seljaka potvrdio je uz važne nadopune 25. srpnja 1480. virovitički notar. U njegovoj su ispravi proširene upravo one odredbe koje se tiču automatskog obnavljanja ekskomunikacije seljaka. Sada je bilo predviđeno da će ta presuda stupiti na snagu ako se protiv seljaka potuže pavlini i ako njihovu tužbu potvrde dva vjerodostojna svjedoka. Povrh toga bilo je određeno da će seljaci tada morati platiti i 100 forinti globe.³⁹

Tako je nad glavama bakvanskih seljaka i dalje visio Damoklov mač. U slučaju bilo kakva prekršaja prema samostanu, oni su ponovo, gotovo automatski, postajali »sinovi đavla«, »izopćeni iz krila Svete Matere Crkve« i, dakako, prokleti.

* * *

Pobuna bakvanskih seljaka 1479. predstavlja samo epizodu u klasnim borbama hrvatskih seljaka. No bez obzira na to, smatramo da na nju treba upozoriti. To tim više što su seljački pokreti u XV stoljeću potpuno neistraženi.

Sve okolnosti u kojima je izbila pobuna u Donjoj Bakvi nisu poznate, ali se može pretpostaviti da je bila povezana sa seljačkim pokretima protiv davanja desetine.

Kao pobuna protiv crkvene ustanove, bakvanska je buna imala posebne značajke. Na njeno su izbijanje utjecali odnosi između svjetovnih feudalaca i crkve (pavlinskog samostana). Vlastelin pobunjenih seljaka vodio je i sam sporove s pavlinima i njihovim patronima. U toku pobune i u parnici protiv seljaka svi ti sporovi između feudalne gospode nisu dolazili u prvi plan. Sude-

---

³⁷ Isto, br. 32.

³⁸ Isto, br. 30.

³⁹ Isto, br. 31.

ći po svemu, treba pretpostaviti da su seljaci imali i svoje vlastite razloge zbog kojih su napali pavline.

Suđenje seljacima poslije napada pokazuje sredstva kojima se feudalna crkva služila u borbi protiv nepokornih kmetova. Veoma efikasno oružje u rukama crkve bilo je izopćenje (ekskomunikacija) i prokletstvo (interdikt). Crkva je tim kaznama uspijevala društveno izolirati nepokornike i prisiliti ih da traže milost.

Bakvanski su seljaci devet mjeseci ignorirali crkvene sudove. Bili su šest mjeseci izopćeni i prokleti. Sve to svjedoči o njihovoj upornosti. Ta je upornost vjerojatno utjecala i na to da se sukob s pavlinima na kraju završio sporazumom.

Zusammenfassung

In dem Artikel »Bauernaufstand in Donja Bakva im J. 1479.« befasst sich der Autor mit dem bisher unbekanntem Bauernaufstand gegen das Paulinerkloster in Donja Bakva bei Virovitica. Er findet den Grund der Empörung im Widerstand gegen den Kirchenzehent und in den gespannten Beziehungen zwischen den dortigen Grundherren. Auch das Rechtsverfahren gegen die aufständischen Bauern wegen des Angriffs auf das Kloster, das vor dem Kirchengericht in Čazma stattgefunden hat, wird geschildert. Am Ende spricht der Verfasser über den Ausgleich zwischen den Klosterbrüdern und den Bauern.

S V E U Č I L I Š T E U Z A G R E B U

R A D O V I
F I L O Z O F S K O G F A K U L T E T A
O D S J E K Z A P O V I J E S T

7—8

Miroslav Brandt: Dualističko-gnostička religija Tolteka
Tomislav Raukar: Zadarska trgovina solju u XIV i XV stoljeću
Josip Adamček: Pobuna seljaka u Donjoj Bakvi (1479)
Ljubo Boban: Nacrt Ustava grupe zagrebačkih intelektualaca (1937)
Osvrti

Z A G R E B

1969/70

S V E U Č I L I Š T E U Z A G R E B U

R A D O V I
F I L O Z O F S K O G F A K U L T E T A
O D S J E K Z A P O V I J E S T

7—8

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
RADOVI
FILOZOFSKOG FAKULTETA
ODSJEK ZA POVIJEST 7—8

ZA SADRŽAJ PRILOGA ODGOVARA AUTOR. — UREDNIK Dr Ljubo BOBAN

ŠTAMPARSKI ZAVOD »OGNJEN PRICA«, ZARGE 1970.